

Ivaskevics Krisztián

Bűnözői profilalkotás

Bevezetés

A bűnügyi nyomozásokat folytató szakemberek gyakran formálnak különböző elméleteket arra vonatkozóan, hogy vajon az éppen adott ügyben a még ismeretlen elkövetőnek milyen jellemzői, tulajdonságai lehetnek. Nem meglepő módon már 1888-ban, amikor Hasfelmetsző Jack félelemben tartotta London utcáit, megpróbálkoztak azzal, hogy elkészítsék a leírását, vagy más szóval megalkossák a profilját az ismeretlen elkövetőnek. (ALISON–EYRE 2009; CANTER 2000) De mit is értünk konkrétan profilalkotás alatt? Bűnügyi vagy elkövetői profilalkotás alatt általánosságban egy olyan folyamatot értünk, amely során az adott szakember egy ismeretlen elkövető demográfiai és pszichológiai jellemzőit igyekszik megjósolni az általa elkövetett bűncselekmény helyszínéből kinyerhető viselkedéses információk alapján, (DOUGLAS et al. 2013; TURVEY 1999) ezáltal pedig segít a nyomozóhatóságnak leszűkíteni a gyanúsítottak körét. A bűnügyi profilalkotás mind rendvédelmi, mind pedig viselkedéstudományi területen meglehetősen népszerű területté nőtte ki magát. Számos korai, híressé vált esetben használták a nyomozati munka kiegészítéseként, a nyolcvanas és kilencvenes években pedig egyre gyakoribbá vált a profilalkotók alkalmazása súlyosabb bűncselekményeknél a gyanúsított kör leszűkítése érdekében. (WOODWORTH–PORTER 2000) A különböző médiumokban is hatalmas népszerűsége tett szert a terület, köszönhetően például olyan filmeknek és sorozatoknak, mint a *Bárányok hallgatnak* vagy éppen a *Gyilkos elmék*, amelyekben a profilalkotók munkája egyet jelentett a sorozatgyilkosok utáni hajszával. Népszerűsége ellenére a profilalkotást a korai időkben (helyenként még ma is) erős szkepticizmus övezte mind az akadémikusok, mind pedig a rendészeti szakemberek által. (LIEBERT 1985; WILSON–SOOTHILL 1996) Azonban köszönhetően a számos

kutatásnak és gyakorlati fejlesztésnek, napjainkban már egy robosztus területnek minősül, és számos országban rendkívül hasznos részét képezi a bűnügyi nyomozásokat támogató folyamatoknak. Hogy eloszlassuk a tévhiteket és megmutathassuk a profilalkotás valódi „arcát”, a következő fejezetben ismertetjük a profilalkotás elméleti alapkoncepcióit, összefoglaljuk a legfrissebb tudományos kutatásokat, valamint részletesen bemutatjuk, hogy napjainkban hogyan működik a profilalkotás a gyakorlatban.

A profilalkotás elméletei, alapfogalmai

Naiv vonáselmélet és a személyiségparadoxon

A korai profilalkotás folyamata jelentős mértékben támaszkodott a naiv vonáselméletre (diszpozicionális elmélet). (MISCHEL 1968) Ennek alapja az a feltételezés, hogy egy személy elsődleges személyiségvonásai stabilak maradnak az életén keresztül, és meghatározza a cselekedeteit a különböző szituációkban. (MISCHEL–SHODA 1999) Jelentős ideig ez az elméletet dominálta a profilalkotás létjogosultságát, mivel ha ezt átültetjük bűnügyi kontextusba, akkor feltételezhetjük, hogy egy bűnelkövető által véghezvitt bűncselekmény helyszínén tanúsított viselkedéséből következtethetünk a személyiségvonásaira, tulajdonságaira. (ALISON et al. 2002) A probléma abból fakad, hogy ez az érvrendszer feltételezi, hogy a viselkedésekből stabil, általánosítható személyiségvonásokra lehet következtetni. Ám empirikus kutatások ezt általánosságban cáfolták, (MISCHEL–PEAKE 1982) ezt az ellentmondást pedig *személyiségparadoxonnak* nevezték el. (BEM–ALLEN 1974) A naiv vonáselmélet sebezhetősége miatt a személyiségdiszpozíciókra történő következtetés erőteljes óvatosságot követel meg a profilalkotóktól (lásd 1. szövegdoboz). Az elméletből kiindulva született meg azonban a terület két fő alapelmélete is, amely már nem specifikusan a személyiségekre történő következtetésekben látja a profilalkotás mibenlétét, hanem némileg általánosabb és óvatosabb kapcsolatokat állapít meg.

1. szövegdoboz

Személyiségprofilozás

Az egyik leggyakoribb tévhit a profilozással szemben az, hogy a profilozók az ismeretlen elkövető személyiségjegyeit igyekeznek feltérképezni. A valóságban azonban ez több ponton is problémásnak minősül. Az egyik probléma, hogy egy olyan kutatás sem volt, amely bizonyítottan kimutatta volna, hogy egy elkövető a bűncselekmény közben tanúsított viselkedése és a konkrét személyiségjegyei között lenne bármilyen összefüggés. A másik probléma a hasznosság kérdésköre: a nyomozóknak nem áll rendelkezésükre olyan adatbázis, amely elkövetői személyiségjegyeket tárolna, így még ha meg is próbálnák feltérképezni az ismeretlen elkövető személyiségét, ez az információ akkor sem lenne hasznos a nyomozók számára, mivel ez alapján nem tudják leszűkíteni a potenciális gyanúsítottak körét. (RAINBOW–GREGORY 2011) Ha például egy profilalkotó a helyszín alapján olyan személyiségjegyeket állapítana meg az elkövetőről, mint például domináns, agresszív vagy tisztességtelen, az meglehetősen kevésbé hasznos a nyomozás szempontjából. Vannak azonban kivételek: 1. a személyiség feltérképezése rendkívül hasznosnak bizonyulhat kihallgatásstratégiai szempontból, de ez esetben már egy konkrét gyanúsítottról van szó, aki személyesen jelen van; 2. ugyan általános személyiségjegyek nem, de egyes személyiségzavarok jelei megmutatkozhatnak a konkrét bűnelkövetői viselkedésben. megmutatkozhatnak a konkrét bűnelkövetői viselkedésben. Ezt részletesebben a *Konzisztencia, modus operandi, kézjegy* című alfejezetben mutatjuk be.

Konzisztencia, modus operandi, kézjegy

Ahogy említésre került, a bűnügyi profilalkotás létjogosultságát alapvetően két feltételezés teljesülése határozza meg. Az egyik ilyen feltételezéscsoport a konzisztencia és a differenciálhatóság kérdésköre. Az elkövetői *konzisztencia* tulajdonképpen egy olyan tevékenységet feltételez a bűncselekmény valamely aspektusában, amelyet egy elkövető több bűncselekményen keresztül megismétel. (CANTER 1995) A konzisztencia mellett ugyanakkor szükséges a *differenciálhatóság* is: ahhoz, hogy a bűncselekményeket és az elkövetőket

viselkedéses alapon meg lehessen különböztetni egymástól. Különböző elkövetőknek mutatniuk kell különbségeket is a bűncselekmény elkövetése során, máskülönben mindegyik eset pontosan ugyanolyan lenne. (BENNEL–CANTER 2002) Egy rablás esetén például az, hogy egy elkövető minden bűncselekményénél eltulajdonítja a sértett értékeit, hiába minősül konzisztens viselkedésnek, nagy valószínűséggel az összes elkövető ugyanígy jár el, így ez alapján nem lehet megkülönböztetni az elkövetőket, azaz a viselkedés nem differenciálható. Idekapcsolódik a profilalkotás két alapfogalma is, azaz a *modus operandi*, valamint a *kézjegy*. A *modus operandi* magában foglalja az összes olyan viselkedést, amelyet egy elkövető végrehajt a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban, például: tervezés és felkészülés a bűncselekményre, a sértett kiválasztásának és megközelítésének módja, a bűncselekmény elkövetésének módja, óvintézkedések, menekülés módja stb. (CORNISH–CLARKE 1986; LECLERC–PROULX–BEAUREGARD 2009) Ezzel szemben a *kézjegy* egy olyan, egyedülállónak mondható viselkedés vagy viselkedésmintázat, amely az elkövetők pszichológiai és érzelmi igényeinek kielégítését szolgálja, és általában nem funkcionális(ak), így nem feltétlenül szükséges(ek) a bűncselekmény sikeres végrehajtásához. (KEPPEL 1995) A *modus operandi*val ellentétben a *kézjegy* kevésbé kontextus- és szituációfüggő, mivel az elkövető ezt a cselekedetet belső indítatásból viszi véghez. (ALISON–ALASDAIR–ALISON 2013) Ilyen viselkedés lehet például, ha az elkövető személyes tárgyakat („trófeákat”) gyűjt a sértettektől, vagy ha a sértetteket arra kényszeríti, hogy általa előre, forgatókönyv-szerűen meghatározott dolgokat mondjanak, vagy tegyenek meg. (GEE–BELOFASTOV 2014) A konzisztenciaelmélet egyébiránt számos empirikus kutatás által megerősítésre került, ezek eredményei pedig nagyon hasznosnak minősülnek a sorozat-bűncselekmények felfedezésénél és bűncselekmények viselkedéses alapon történő összekapcsolásánál.

Homológia

A profilalkotás másik elméleti alapfeltevése a *homológia*, avagy másnéven az „ $A \rightarrow C$ egyenlet”, amely kimondja, hogy egy bűnelkövető az általa elkövetett bűncselekmény helyszínén végrehajtott cselekedetei (A – *Action*) és a tulajdonságai (C – *Characteristics*) között van összefüggés. (ALISON et al. 2002; CANTER–YOUNGS 2009) Míg az elkövetői konzisztenciaszinten minden tanulmányban kimutatható volt bizonyos mértékig, addig a homológia

esetében a kutatások felemás eredményre jutottak. Häkkänen, Puolakka és Santtila (2004) kutatásukban gyűjtogatások elkövetőinél vizsgálta, hogy van-e kapcsolat a viselkedésmintázataik és a tulajdonságaik között. Az eredmények azt mutatták, hogy akik konkrét személy ellen intézték a gyűjtogatást, jellemzően pszichiátriai zavarokkal rendelkeztek, és korábban voltak már elítélve (a bűncselekmények típusát nem részletezték). Azon elkövetőkre, akik épületeket gyűjtottak fel, nem volt jellemző a pszichiátriai zavar, viszont ők is nagy arányban rendelkeztek korábbi ítéletekkel. Végezetül az utolsó összefüggés a látszólag irracionális célpontok elleni gyűjtogatás volt (például elhagyott épületek), amely a bűnlajstrommal nem rendelkező fiatalkorúakra volt leginkább jellemző. Egy másik tanulmányban Goodwill és munkatársai (2013) rablásoknál vizsgálták a homológiát, és szignifikáns kapcsolatot találtak az elkövetőknek a sértettel való interakciójuk mértéke és a korábbi erőszakos bűncselekményeik mennyisége között. Az előzőkkel szemben azonban Mokros és Alison kutatása (2002) már kevésbé biztató eredményeket mutatott. Száz szexuális erőszak bűncselekménynél vizsgálták az elkövetők viselkedésének kapcsolatát a tulajdonságaikkal, azonban egyik mutatónál sem találtak szignifikáns összefüggést. Hasonló eredményekkel szolgált Trojan és Salfati kutatása (2011) is, akik egyszeri és sorozatgyilkosságoknál nem találtak érdemleges kapcsolatot az adott elkövető bűncselekmény helyszínén tanúsított viselkedése, valamint a korábbi bűncselekményeik jellege között. Hasonlóan az egyszeri gyilkosságokhoz, a sorozatgyilkosságoknál is mindössze az elkövetők egyharmada mutatott hasonlóságot a vizsgált bűncselekményei és korábbi bűncselekményei között.

A konzisztencia- és homológiaelméleten túl

Ugyan számos esetben láthattunk empirikus bizonyítékot a profilalkotás elméleti alapfeltevéseire, azonban mind a konzisztencia, mind pedig a homológia feltételezése elmulasztja számba venni azt a hiányzó láncszemet, amely jelentősen befolyásolhatja az elkövető viselkedését, és éppen ezért megnehezíti a viselkedésből tulajdonságokra való következtetést; ez pedig a szituáció befolyásoló ereje. A szexuális erőszakok például rendkívül dinamikus bűncselekmények, kognitív, affektív és viselkedéses szempontokban egyaránt. (POLASCHEK et al. 2001; WARD–HUDSON–KEENAN 1998) Ezenfelül Ullman (2007) kihangsúlyozta, hogy interperszonális bűncselekményeknél a sértett ellenállása jelentősen befolyásolja az elkövető reakcióit, és ebből

kifolyólag a bűncselekmény kimenetelét is. Ha egy sértett fizikailag ellenáll az elkövetőnek, akkor egyrészt arra valamilyen formában reagálnia kell annak érdekében, hogy vissza tudja nyerni a sértett feletti kontrollt, másrészt – főleg tapasztalatlan elkövetők esetében – nem biztos, hogy végig tudja vinni azt a cselekménysorozatot, amelyet eltervezett. Beauregard, Proulx, Rossmo, Leclerc és Allaire (BEAUREGARD et al. 2007) továbbá demonstrálták, hogy a sorozatos szexuálisbűn-elkövetők módszereit számos kontextuális faktor befolyásolja (például a bűncselekmény helyszínének típusa, az elkövető helyismerete). Olyan szituációs elemek, mint például a sértett ellenállása vagy akár egy harmadik személy felbukkanása befolyásolhatják az elkövető viselkedéseit. Éppen ezért érdemes lehet olyan módszertani eljárásokat alkalmazni, amelyek jobban fókuszálnak a viselkedések egyedi prediktív erejének feltérképezésére.

A szituációs befolyás problémájának áthidalására további más lehetőségek is vannak. Az egyik lehetőség egy olyan szemléletváltás a kutatásokban, amelyet Goodwill, Lehmann, Beauregard és Andrei (GOODWILL et al. 2006) is véghezvitt. Kutatásukban 347 szexuális erőszak bűncselekményt vizsgáltak, azonban a viselkedéstematikák megalkotása helyett a bűncselekményeket egy dinamikus folyamatként értelmezték, amelyekben a viselkedéseket különböző fázisokra lehet osztani annak mentén, hogy a bűncselekmény mely szakaszában történt. Így alakítottak ki 4 + 1 fázist: 1. *áldozatkeresés*, 2. *áldozatkiválasztás*, 3. *áldozatmegközelítés*, 4. *támadás*. A viselkedéses fázisok és a tulajdonságok között megvizsgálták a kapcsolatot, és az eredmények számos szignifikáns összefüggést mutattak, amely a korábbiaknál erősebb mértékben igazolta az elkövetői viselkedés és a demográfiai mutatók közötti kapcsolatot. Ez az eredmény azt jelzi, hogy amennyiben a bűncselekményeket dinamikus folyamatként értelmezzük, akkor stabilabb igazolásokat találhatunk a homológiaelméletre.

A profilalkotás gyakorlati megközelítései

Történeti áttekintés

A legrégebbi kezdeményezés, amely bizonyos szinten kapcsolódik a profilalkotáshoz, egy 19. századi olasz orvos, Cesare Lombroso nevéhez fűződik. Lombroso antropológiai vizsgálatok alapján azt állította, hogy a bűnöző és nem bűnöző emberek között meghatározó különbségek vannak fizikai

karakterisztikáikat illetően. Úgy gondolta, hogy a született bűnözők olyan sajátos fizikai jellemzőkkel rendelkeznek, mint például aszimmetrikus arc és koponya, hosszú végtagok, szokatlan méretű fülek vagy széles állkapocs és arccsont. (BRUSSEL 1968) Ugyan Lombroso kutatása elsődlegesen nem nyomozati felhasználás céljából készült, számos kriminológust ösztönzött arra, hogy elkövetőket csoportosítson különböző külső és belső tulajdonságok alapján.

A modern kori profilalkotás kialakulásához – amelyben már nagyobb hangsúly volt a viselkedéstudományon – nagyban hozzájárult egy amerikai pszichiáter, James A. Brussel munkája, aki az elsők között vont le viselkedéses jelekből elkövetői tulajdonságokra következtetéseket. Az 1940-es és 1950-es években az „Örült bombagyáros” néven ismertté vált George Metesky összesen legalább 37 bombát robbantott fel különböző New York-i vasútállomásokon, és tartotta ezáltal rettegésben a helyieket. A rendőrség felkérte Brusselt, hogy alkosson pszichiátriai profilt az elkövetőről, és ezáltal segítsen be a nyomozásba. Abból, hogy képes volt bombát készíteni, Brussel arra következtetett, hogy technikai végzettséggel rendelkezik; abból, hogy bombáinak harmada nem robbant fel, arra, hogy képzettsége nem lehet felsőfokú. Metesky kommunikált a rendőrséggel (természetesen név nélkül); a nyelvi hibák alapján Brussel szláv eredetű bevándorlóként azonosította, és lépésről lépésre, minden rendelkezésre álló jelből kiolvasott egy-egy tulajdonságot, míg végül eljutott egy elkövetői profilig. (BRUSSEL 1968) A *New York Times* egy 1956-os, a bombázásról készült cikkében leközölte a Brussel által alkotott profil egy részét, amelyről – miután 1957-ben elkapták George Meteskyt – kiderült, hogy meglehetősen precíz volt. Ezek után Brusselt még több más ügyben is felkérték a nyomozások támogatásában, munkássága pedig nagyban hozzájárult, hogy az amerikai Szövetségi Nyomozó Iroda (Federal Bureau of Investigation – FBI) a következő évtizedben elkezdte kialakítani a saját profilalkotási módszertanát.

A modern profilalkotás megközelítései

A különböző profilalkotási megközelítések – noha gyakran még egyes országokon belül is jelentősen eltérő módszereket alkalmaznak – többnyire három nagyobb csoportba sorolhatók. A Bűnügyi Nyomozati Elemzés (*Criminal Investigative Analysis*), a Klinikai/Pszichiátriai Megközelítés (*Clinical Practitioner Approach/Diagnostic Evaluation*), valamint a Statisztikai

Megközelítés (*Statistical Approach/Investigative Psychology*). (MULLER 2000) Először ezeket ismertetjük, majd bemutatjuk azt a profilalkotási eljárást, amelyet magyar kutatók fejlesztettek ki, és amelyet Magyarországon jelenleg is használnak. Ez nagy vonalakban a statisztikai eljárások közé tartozik, de számos olyan sajátossága van, amely megkülönbözteti a fő profilalkotási eljárásoktól.

Bűnügyi nyomozati elemzés (Criminal Investigative Analysis)

A bűnügyi nyomozati elemzést az 1970-es években kezdték kialakítani az FBI szakemberei, és ez volt az első olyan próbálkozás, amely a különböző elkövetők viselkedésének nyomozati célzattal történő szisztematikus tanulmányozását tűzte ki célul. (DOUGLAS 1986) Ez a megközelítés azon a feltételezésen alapul, hogy a bűnelkövető olyan nyomokat hagy hátra a helyszínen, amelyekből következtetni lehet személyes tulajdonságaira. A Bűnügyi Nyomozati Elemzés a profilalkotó szakértelmére, jelentős nyomozati tapasztalatára és az évek során felhalmozott, különböző ügýtípusokban és elkövetőkkel való jártaságára helyezte a hangsúlyt. (DOUGLAS 1986) Ressler és Burgess és Douglas (1988) nyomán a bűnügyi nyomozati elemzés egy hét lépésből álló folyamat: 1. a bűncselekmény kiértékelése; 2. a bűncselekmény helyszínének alapos elemzése; 3. viktimológia elemzése; 4. az előzetes rendőri jelentés elemzése; 5. igazságügyi orvosszakértő jelentésének elemzése; 6. az elkövetői profil megalkotása; 7. a profilon alapuló nyomozati tanácsok és javaslatok megalkotása. Ehhez a megközelítéshez kapcsolódik egyébként az első, elkövetői tipológiákat kialakító kutatás is, amely Ressler és Burgess (1985) nevéhez fűződik. A feltételezésük szerint a sorozatelkövetők – az elkövetett bűncselekményeik helyszínéből következtethetően – kétféle típusba sorolhatók. Az egyik típus a „szervezett” elkövető, aki a feltételezések alapján szociálisan kompetens, átlagos vagy afeletti intelligenciával rendelkezik, megtervezi előre a bűncselekményeit, az elkövetéshez használt fegyvert magával viszi a bűncselekmény helyszínére, valamint kontroll alatt tartja az áldozatát. Ezzel szemben egy „szervezetlen” elkövető opportunista módon követi el a bűncselekményt, nem tervez előre, fizikai bizonyítékot hagyhat maga után, a holttestet nem rejt el. Tulajdonságait tekintve szociálisan inkompetensnek vélték, valamint átlag alatti intelligenciával rendelkezőnek. A modellt az FBI Viselkedéselemző Egysége elsődlegesen arra használta, hogy a különböző rendőri szervek nyomozóinak egy leegyszerűsített nyelvezettel nyújtson iránymutatást az általuk megalkotott

profilról, továbbá az FBI-akadémián (FBI National Academy – NA) tanítási célzattal is használták. (RESSLER–BURGESS–DOUGLAS 1988) A modellt azonban mind a gyakorlat, mind pedig a tudományos háttér szempontjából sok kritika érte. Problémaként vetették fel, hogy a bűnelkövetői viselkedés – hasonlóan minden más emberi viselkedéshez – is komplexebb annál, hogy szimplifikáltan csak két kategóriát különítsenek el. (ALISON et al. 2010.) Kritikákat kapott még a modell az elméleti megalapozottság hiánya és a nem megfelelő módszertan használata miatt, továbbá több más kutatás is megcáfolta a tipológia érvényességét. (CANTER et al. 2004) A különböző kritikák (POYTHRESS et al. 1993; HOMANT–KENNEDY 1998) ellenére azonban a megközelítést hosszú évtizedek óta használják különböző ügyekben. Valódi hatékonyságát eddig egy tanulmány ismertette. Teten (1995) kimutatta, hogy 192 olyan ügyből, amelyben az FBI profilalkotói is részt vettek, 88 esetet oldottak meg. Ebből a 88 esetből pedig mindössze 15 esetben sikerült az elkövetői profil alapján azonosítani az elkövetőt. A visszafogott hatékonysági mutatókhoz ugyanakkor hozzátartozik az is, hogy az azóta eltelt két évtized alatt az FBI megközelítése a tudományosság szempontjait figyelembe véve sokat fejlődött, számos módszertani értelemben robosztus kutatást publikáltak. (SAFARIK–JARVIS 2005; HAZELWOOD–WARREN 2003) Ugyan arra vonatkozó kutatásról nincs tudomásunk, amely ismertetné, következett-e be változás az FBI megközelítésében, azonban az empirikus kutatások számának növekedése arra enged következtetni, hogy az FBI profilalkotói és az akademikusok között sokkal szisztematikusabb kooperáció történik, mint a korábbiakban.

2. szövegdoboz

A Rachel Nickell gyilkosság

1992 júliusában Rachel Nickellt, egy akkor 23 éves, modellként dolgozó lányt megerőszakoltak, majd 49 késszúrással megölték a két éves kislánya szeme láttára. Az eset brutalitása egész Angliát megrázta, hatalmas médiafigyelem irányult az ügyre, így a nyomozócsoporthoz rendkívül nagy volt a nyomás. Mivel az ügyben elakadtak, ezért Paul Brittonhoz, egy igazságügyi klinikai szakpszichológushoz fordultak segítségért. Britton el is készítette az ismeretlen elkövető profilját, amely tartalmazta a feltételezhető demográfiai háttérét, életkorát, korábbi bűncselekményeit és szexuális fantáziáit. Ez alapján jutottak el a nyomozók Colin Stagghoz,

az első számú gyanúsítottjukhoz, fizikai bizonyítékuk azonban nem volt ellene. A nyomozók ezért Britton tanácsára elindítottak egy műveletet, amely során egy fedett nyomozónő közelebbi kapcsolatot próbált kialakítani Stagg-gel annak érdekében, hogy rávegye őt a bűncselekmény elkövetésének bevallására. Az akció meglehetősen balul sült el, mivel Stagg ártatlan volt, a valódi elkövetőt pedig 2006-ban kapták el. Az eset rengeteget ártott a profilalkotás reputációjának, azonban egy dolgot fontos kiemelni: Britton profilját kizárólag saját szakmai tapasztalataira alapozta, az érveit és a profilt semmilyen tudományos kutatással nem támasztotta alá, amely szerencsére ma már elképzelhetetlen lenne. (ALISON–EYRE 2009) Természetesen ez az eset nem azt jelenti, hogy a klinikai profilalkotás egy hibás megközelítés lenne, azonban rávilágít, milyen következményei lehetnek a keretek nélküli, ellenőrizetlen és tudományos bizonyítékokat nélkülöző profilalkotásnak

Klinikai/pszichiátriai megközelítés

A klinikai megközelítés jelentős ideig nem egy különálló, egységes módszertant jelentett, hanem egy olyan folyamatot, amely során az adott profilt megalkotó pszichológus vagy pszichiáter saját klinikai praxisában szerzett tapasztalataira hagyatkozott, és ezen ismereteit igyekezett átültetni ismeretlen elkövető(k) utáni nyomozásokban adott tanácsaiba. (COPSON 1997) Ennek a megközelítésnek az a feltételezés az alapja, hogy az elkövető viselkedését befolyásolja az a mentális zavar, amelyben szenved. Ha ez igaz, akkor a nyomozati anyagból, pontosabban az ebből rekonstruálható viselkedési jellemzőkből vissza lehet következtetni a mentális zavarra. Mivel a mentális zavarok szerepelnek az orvosi nyilvántartásokban, ezzel elvileg nagyon leszűkíthető lenne a gyanúsított kör, de a személyiségi jogok védelme ezt az utat többnyire járhatatlanná teszi. A rendőrségi nyilvántartások azonban hozzáférhetők a rendőrség számára, ezért bűnismétlés esetén az elkövető fellelése felgyorsul. Ennél fontosabb azonban az elkövető jövőbeni viselkedésének prognosztizálása. Ez a klinikai megközelítés alapkonceptiójából következik, mégpedig abból, hogy az egyes viselkedési zavarokhoz bizonyos viselkedési jellemzők társulnak. Ha a nyomokból felderíthető a mentális zavar, ennek alapján már az elkövető jövőbeni viselkedése is megjósolható.

A pszichiáterek bevonása a profilalkotásba hasznosnak bizonyulhat, tapasztalataikat a viselkedéstudományban és a pszichopatológiában remekül

tudják kamatoztatni arra, hogy bűncselekmények helyszínéből származó információk alapján következtetéseket vonjanak le az ismeretlen elkövető pszichológiai jellemzőire. Ebből kifolyólag a klinikai szakpszichológusok és a pszichiáterek alkalmazása profilalkotási célokra rendkívül népszerűnek minősült számos országban. (COPSON 1995) Felmerül azonban egy probléma: nincs tudomásunk olyan kutatásról, amely a pszichiáterek profilalkotásban való hatékonyságát összehasonlította volna más módszerek hatékonyságával. Ezen túlmenően arról sincs információ, hogy egyéni tapasztalataik mellett milyen mértékben használják fel a területen végzett empirikus kutatások eredményeit. A kutatások nélküli, kizárólag egyéni tapasztalatra épülő klinikai profilalkotás veszélyeket rejt magában az objektivitást és tudományos megbízhatóságot illetően, amelyre több tanulmány is felhívta a figyelmet. (RAINBOW–GREGORY 2009; GARB–BOYLE 2003, 17–38.)

Kutatási szempontból azonban az elmúlt években a klinikai/pszichiátriai profilalkotás fejlődésnek indult, és különálló gyakorlati módszer helyett egy új kutatási területet képez. Ezen kutatások egy része általánosságban vizsgálja, hogy milyen tulajdonságokban különböznek mentális zavarral rendelkező (lásd a *Kriminálpszichiátria és a bűnelkövetők tipológiája* fejezetet) és azzal nem rendelkező elkövetők különböző bűncselekményeknél. (CHAN–FREI–MYERS 2013; MEEHAN et al. 2006; FLYNN et al. 2011) Más kutatások a leíró tulajdonságokon túlmenően azt is vizsgálták, hogy vajon a különböző mentális zavarok meglete milyen hatással van az elkövető viselkedésére a bűncselekmények elkövetése során. Häkkänen és Laajasalo (2006) például különböző mentális zavarokkal rendelkező, emberölésbűntettet elkövető személyeknél vizsgálta a viselkedéssjegyeket. Az eredmények rávilágítottak néhány egyedi jellemzőre: a skizofréniában szenvedő elkövetőknél – szemben a mentális zavarral nem rendelkező elkövetőkkel – nagyobb arányban választottak vérrokont áldozatként, gyakrabban használtak szűrő-vágó eszközt, és gyakrabban okoztak sérülést a sértettek arcán.

Mindkét kutatási irány meglehetősen gyümölcsöző: a leíró, szociodemográfiai jellegzetességeket kimutató kutatások hasznosak lehetnek az elkövetői kör leszűkítésében. Ezzel szemben a mentális zavarok viselkedéses jegyeinek vizsgálata specifikusan segíthet a nyomozások során, mivel az ilyen jellegű zavaroknál kórtörténet alapján lehetséges visszakövetni az elkövetőket adatbázisokon keresztül. Fontos azonban kihangsúlyozni, hogy az erre vonatkozó kutatásoknak a száma és azok eredményei még meglehetősen limitáltak, továbbá kevés információ van azok gyakorlati hasznosíthatóságáról is.

A statisztikai megközelítés

A harmadik jelentős módszer a statisztikai megközelítés, amely elsődlegesen az elkövetői viselkedések, valamint egyéb, a bűncselekmények helyszínéből származó információ elemzését jelenti többváltozós statisztikai eljárásokkal. A módszer alapkonceptiója, hogy a nyomok alapján összeállítható egy részletes viselkedési profil, amely sok viselkedési sajátosságot ölel fel (ezért nevezik többdimenziósoknak), és amely jellemző az elkövetőre, ugyanakkor megkülönbözteti öt más elkövetőtől. A módszer alkalmazói lényegében egy „viselkedési ujjlenyomatot” próbálnak összeállítani, amelyet összevetnek az adatbázisaikban található más „ujjlenyomatokkal”, hogy megtalálják a leghasonlóbbakat.

Az első ilyen kutatás Canter és Heritage (1990) nevéhez fűződik, akik először alkalmazták az úgynevezett többdimenziós skálázási módszert bűncselekmények viselkedéses modellezéséhez, az elemzésük tárgyát pedig a szexuális erőszak bűntettek képezték. A többdimenziós skálázás olyan statisztikai eljárások halmazát jelenti, amelyek segítségével különböző változók közötti kapcsolat erősségét tudjuk ábrázolni két- vagy háromdimenziós formában. (SCHIFFMAN et al. 1981) A szexuális bűncselekmények elméleti hátterének alapos átvizsgálása után azt a feltételezést tették, hogy a szexuális erőszakot elkövetők öt különálló viselkedéstípust mutathatnak a bűncselekmények elkövetése során: 1. szexualitás, 2. erőszak és agresszió, 3. imperszonális szexuális kielégülés, 4. kriminalitás, valamint 5. interperszonális intimitás. Mindegyik viselkedéscsoporthoz sok egyedi viselkedés tartozik; a „viselkedési ujjlenyomat” lényegében azokból a viselkedésekből áll össze, amelyet a bűnelkövetés során tapasztaltak, vagy amelyek hiányoztak. Az „interperszonális intimitás” kategóriába tartozik például az, hogy az elkövető megcsókolta-e áldozatát. Ez akkor is fontos jellemzője az elkövetőnek, ha igen, és akkor is, ha nem, tehát ez rávilágít az „ujjlenyomat” egy fontos részletére. Ahhoz, hogy a módszer használható legyen, azonosítani kell az összes olyan viselkedést, amely egy bizonyos bűnelkövetés-típus (például szexuális erőszak) során előfordulhat, és meg kell vizsgálni, hogy azok egyedi változatai (az egyes elkövetők viselkedése) mekkora hányadát öleli fel ezeknek, az ujjlenyomat mennyire jellemző rá, és mennyire különbözteti el más elkövetőktől. Canter és Heritage (1990) kutatásának hipotézise egyébiránt beigazolódott, a rendőrség által biztosított adatokon végrehajtott többdimenziós skálázási elemzéssel öt különböző mintázatot sikerült elkülöníteniük, az adatbázisban lévő bűncselekményeket pedig sikeresen kategorizálták az egyes

viselkedéscsoportokba. Ezeket az eljárásokat ezt követően rengeteg tanulmányban használták, többek között emberölések, (SALFATI–BATEMAN 2005) rablások (WOODHAMS–TOYE 2007; GOODWILL et al. 2013) betörések, (BENNEL–CANTER 2002; SANTILA–RITVANEN–MOKROS 2004) szexuális bűncselekmények (ALMOND–CANTER–SALFATI 2006; GREENALL–WEST 2007) vagy éppen gyújtogatások (HÄKKÄNEN–PUOLAKKA–SANTILA 2004; CANTER–FRITZON 1998) viselkedésdinamikai feltérképezésére. Azonban csakúgy, mint az eddigi megközelítéseknek, a tisztán statisztikai módszerek alkalmazásának is vannak hátrányai. Egyrészt a specifikus, átlagtól eltérő ügyekben nehezebb alkalmazni a módszert, másrészt pedig az elkövetői viselkedés modellezése önmagában még nem rejt használható információkat a nyomozhatóság számára. A különböző viselkedésmintázatokat hozzá kell kapcsolni elkövetői tulajdonságokhoz. Ettől a hátránytól függetlenül a statisztikai megközelítés és ezzel együtt a többdimenziós skálázás a profilalkotás kutatásában meghatározó módszertan lett, az eredmények pedig számos esetben szolgáltatnak alapot a gyakorlatba történő átültetéshez. (RAINBOW–GREGORY 2009)

Profilalkotás Magyarországon

Magyarországon profilalkotási tevékenységet 1996 óta az Országos Rendőrfőkapitányság Bűnügyi Elemző-értékelő Főosztályán végeznek, kifejezetten életellenes bűncselekmények és „gyanús eltűnések” esetén. (NAGY–ELEKESNÉ 2004) Ennek az eljárásnak a lényege egyetlen rövid mondatban foglalható össze: hasonló bűncselekményeket hasonló bűnelkövetők követnek el. Erre a legegyszerűbb példa a konyhában, konyhakéssel elkövetett emberölések esete. Az ilyen bűntetteket többnyire a házastárs követi el, ezért minden hasonló esetben a gyanúsítottak köre leszűkíthető erre a többnyire könnyen azonosítható kategóriára. A módszer természetesen messze túlmutat az effajta nagyon egyszerű összefüggésen.

A hazai profilalkotás a fentebb említett három megközelítés közül a statisztikai módszerhez áll a legközelebb. A bűncselekmények viselkedéses adatait egy kérdőív alapján lekódolják, amely tartalmazza a bűncselekmény körülményeit, a sértettre vonatkozó adatokat, az elkövető módszereit, indítékát és eszközeit, valamint az elkövető adatait. Ezt követően leválogatásra kerülnek azok a bűncselekmények, amelyek a szóban forgó esethez hasonló körülmények között történtek. Az ismeretlen elkövető profiljának

megalkotásához felhasználják a korábban történt leválogatott, hasonló eseteket tartalmazó információkat (az elkövetők szociológiai és egyéb mutatói, valamint a bűncselekmények körülményei), továbbá áttanulmányozzák a szóban forgó eset igazságügyi orvosszakértői véleményét, a helyszíni szemle jegyzőkönyvét és egyéb adatokat. Az ismeretlen elkövető profilja tehát a korábbi bűncselekmények statisztikai mutatóiból, valamint a vizsgált eset körülményeiből tevődik össze. Az eljárás egy szociológiai profil létrehozásához vezet el. Az adatbázis és elemzés alapján megjósolható, hogy az elkövető rokon, vagy nem, a társadalom alsóbb vagy felsőbb jövedelmi kategóriájú tagjai között kell keresni, hogy iskolázott, vagy iskolázatlan stb., mégpedig annak alapján, hogy a hasonló bünteteket milyen szociológiai jellemzőkkel rendelkező emberek követték el korábban. Ez erősen leszűkítheti a gyanúsítottak körét.

Bár a módszert hozzávetőlegesen húsz éve használják hazánkban, nincs a nyilvánosság számára hozzáférhető információ a megközelítés alkalmazásának gyakoriságáról és eredményességéről. Éppen ezért érdemes lenne tudományos alapossággal megvizsgálni, két okból is. Magyarországon az emberölés viszonylag ritka, és különösen ritkák a sorozatgyilkosságok. Itt a bűnisméltés felderítésének – ami a viselkedési tipizálás egyik célja – valószínűleg kis jelentősége van. Ugyanakkor egy viszonylag kis országban az elkövetők szociológiai jellegzetességei fontosabbak lehetnek, mint százmilliós lakosságú országokban, ahol egy adott szociológiai profil túlságosan sok emberre illik ahhoz, hogy valóban használható legyen. Az eljárás szociológiai irányultsága önmagában is egy rendkívül érdekes kérdés: érdemes lenne megvizsgálni, hogy a módszer eredményessége hogyan viszonyul más, sokkal szélesebb körben elterjedt eljárások eredményességéhez. Elképzelhető, hogy ez az eljárás kis országokban, és ritkán előforduló bűncselekmények esetén minden más eljárásnál használhatóbb eszköze a bűnözői profilalkotásnak. Ezt a feltételezést azonban csak egy kutatással lehetne megerősíteni vagy cáfolni.

A megközelítések kombinációja

Ahogy fentebb látható, a bűnügyi profilalkotásnak több különböző gyakorlati megközelítése is létezik, azok előnyeivel és hátrányaival együtt. A tisztán bűnügyi, vagy klinikai tapasztalatra épülő profilalkotásból gyakran hiányzik a kutatási háttér. Ez azért is lehet problémás, mert az ismeretlen elkövetők

viselkedéséről tudományos háttér nélkül nem lehetséges megbízható következtetéseket levonni. Ha azonban tisztán kutatásokra épül a nyomozati tanácsadás, akkor olyan egyedi esetekben, ahol a bűncselekmény körülményei jelentősen eltérnek az adatbázisokban szereplő és a kutatások alapjául szolgáló bűncselekményektől, ennek a megközelítésnek a hasznossága igen csak korlátozott lesz, és itt válik szükségessé az egyéni tapasztalat és szakértelem.

Ebből kifolyólag egyes országokban (például Angliában, Németországban) a különböző megközelítések kombinációját alkalmazzák. Levetve a sokat kritizált praktikákat, az Egyesült Királyságban működő Nyomozati Viselkedési Tanácsadók (Behavioural Investigative Advisers) már szisztematikusan, évente egy független panel által auditált egységben dolgoznak, amelyben a hagyományosan elképzelt „profilalkotást” már szétbontva 10–12 részfeladatra, specifikusan végzik a felkérő nyomozóhatóság igényeinek függvényében, szorosan együttműködve más olyan speciális egységekkel, amelyek szintén döntéstámogatói szerepkört töltenek be a nyomozati munka során. (RAINBOW–GREGORY 2009) Mindegyik jelentés, illetve tanács a szakmai tapasztalaton túl alá van támasztva empirikus kutatási eredményekkel, valamint kiterjedt, rendszerezett és nagy elemszámú bűnügyi adatbázisokon (például Violent Crime Linkage Analysis System – ViCLAS) végzett statisztikai elemzésekkel. A következő szekcióban részletesen is ismertetjük a modern profilalkotás gyakorlati aspektusait.

A modern profilalkotás gyakorlati aspektusai

Kikből lehetnek profiloizók?

A profilalkotók szakmai háttere nagyban függ az adott ország módszertanától. Ahol elsődlegesen a klinikai megközelítést alkalmazzák, ott általában igazságügyi pszichiáterekkel vagy klinikai szakpszichológusokkal dolgoznak együtt, akik elsődlegesen nem az adott hatóság állományában vannak, hanem külsőként, egyedi esetekben kerülnek megbízásra. Más országokban, ahol a profilalkotás szisztematikussabb módon, egység szintjén zajlik, a profilalkotók háttere meglehetősen változatos. Nincs egységes felsőoktatási háttér/szakirány vagy karrierút, amely segítségével valakiből főállású profilalkotó lesz. Azonban általánosságban két fő komponens van, amelynek meg kell felelni: (RAINBOW 2008) 1. viselkedés-/társadalomtudományi

képzettség és tapasztalat (például pszichológia, kriminológia, szociológia), 2. tapasztalat bűnügyi nyomozások terén és/vagy bűnelkövetőkkel. Ez a két fő komponens kiegészíti egymást: az illető jártas a viselkedéstudományban, és ismeri a tudományosság általános követelményeit, azonban egyúttal tapasztalt, és ezáltal átlátja a bűnügyi nyomozások praktikus folyamatait is.

Milyen adatok alapján dolgoznak?

A profilalkotóknak annak érdekében, hogy minél pontosabb előrejelzéseket és hasznosabb tanácsokat adjanak, a legtöbb elérhető információra van szükségük. Természetesen ezen információk mennyisége és minősége bűncselekménytípusonként eltérhet (például míg egy emberölés esetén rendelkezésre állhat a boncolási jegyzőkönyv, addig egy rablásnál nem), de alapvetően az alábbi adatokból dolgoznak: (RAINBOW–GREGORY 2009; TURVEY 2011)

- teljes szóbeli eligazítás és közvetlen kommunikációs csatorna a nyomozás vezetőjével;
- egy lista a nyomozásban eddig részt vevő összes szervről;
- helyszíni szemlével kapcsolatos összes jelentés, dokumentáció, fényképek;
- szakértői vélemények (például igazságügyi orvosszakértői vélemény);
- rendelkezésre álló elemzések (például cellainformációs elemzések);
- az összes elérhető információ a sértettéről;
- szemtanúk, tanúk vallomásainak átirata;
- releváns térképek;
- helyszín megtekintésének lehetősége.

A profilalkotás általános folyamata

Ugyan a profilalkotás folyamata és módszerei országonként eltérőek lehetnek, általánosságban a munkafolyamat a következő lépésekből áll: (KNABE–NICOL–ALISON–RAINBOW 2011)

1. *Áttekintés:* az ügy teljes körű áttekintése, valamint az ügygel kapcsolatos meglévő információk összefoglalása. Azonosítják a hiányzó információkat, az ismeretlen elkövető vagy a sértett által még meg nem magyarázott cselekedeteket, illetve felméri a meglévő

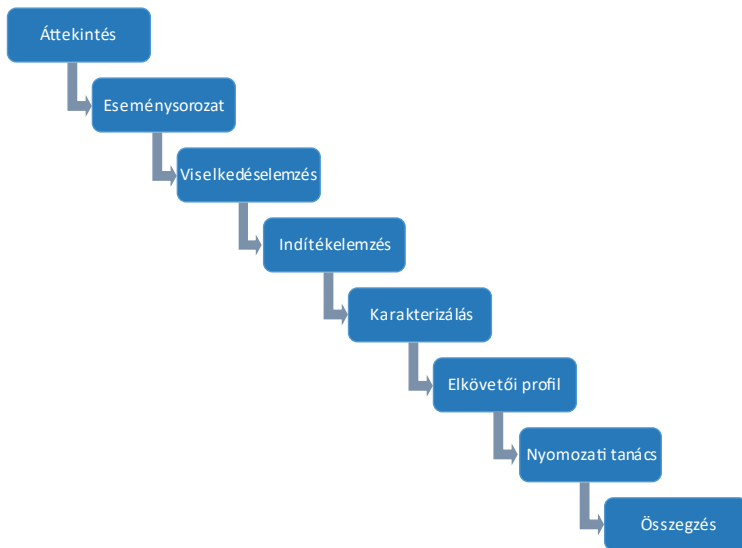
tanúvallomások hitelességét, megbízhatóságát (például nem volt-e a szemtanú ittas vagy bódult állapotban).

2. *Események sorozata*: egy idővonalat állítanak fel, és megpróbálják meghatározni a bűncselekmény történésének pontos folyamatát. Hogyan kezdődhetett a bűncselekmény, milyen események következtek be a lefolyása alatt, és hogy fejeződött be egészen az első rendőrségi bejelentésig bezárólag. Felmérik a sértett lehetséges kiválasztásának módját: azért választotta ki az elkövető, mert ő volt az egyetlen potenciális sértett a helyszínen, vagy sok más potenciális sértett közül választotta ki (például egy klubban)? Az elkövető a sértettet spontán választotta ki, vagy korábban már megfigyelte, és a bűncselekmény előre kitervelt volt?
3. *Viselkedéselemzés*: a harmadik lépésben kerül sor az ismeretlen elkövető viselkedésének kielemezésére, amelyben többek között a következő tényezőket veszik figyelembe:
 - Sértett megközelítésének módja: milyen módon közelítette meg az elkövető a sértettet? Beszélgetésbe elegyedett vele, és megpróbált előzetesen egy bizalmi viszonyt kialakítani, vagy meglepetésszerűen megtámadta?
 - Sértett kontroll alatt tartása: milyen módon kontrollálta a sértett viselkedését/potenciális ellenállását? Verbális fenyegetést alkalmazott, vagy valamilyen fizikai eszközzel megkötözte a sértettet? Amennyiben utóbbi, az eszközt magával hozta, vagy a bűncselekmény helyszínén improvizált?
 - Erőszakos cselekmények: milyen konkrét, fizikai erőszakkal járó cselekményt vitt véghez az elkövető, és milyen céllal? Az erőszaknak konkrét célja volt (instrumentális, például a sértett ellenállásának leküzdése), vagy praktikus célt nem szolgáltat (expresszív, például az elkövető szexuális fantáziájának része a fizikai bántalmazás)?
 - Szexuális cselekmények: az elkövető csak egyszerű, funkcionális szexuális cselekményeket akart végrehajtani/hajtott végre, vagy specifikus fantáziát akart megélni? Próbált bármilyen intimebb jellegű kapcsolatot kialakítani a sértettel, vagy kizárólag a szexuális igényeit akarta gyorsan kielégíteni?
 - Verbális viselkedés: volt-e bármilyen verbális interakció az elkövető részéről? Ha volt, kizárólag a sértett együttműködését

akarta elérni (fenyegetés), vagy megpróbált beszélgetést kezdeményezni? Indulatos, sürgető és követelőző volt, vagy határozott és nyugodt?

- Fegyverhasználat: volt-e fegyver az elkövetőnél, és ha igen, használta-e, és milyen céllal? Kifejezetten azért, hogy sérülést okozzon, vagy csak azért, hogy a sértettől együttműködést kényszerítsen ki?
- Megelőző intézkedések: van-e bármilyen arra utaló nyom, hogy az elkövető óvintézkedéseket tett, annak érdekében hogy ne lehessen őt beazonosítani? Bekötötte-e a sértett szemét, hogy ne láthassa őt? Használt-e kesztyűt vagy óvszert? Semmisített-e meg bármilyen bizonyítékot?
- Egyéb kiugró viselkedések, kéznyom: van-e bármilyen egyéb, olyan viselkedésre utaló nyom, amely nem illik bele a bűncselekmény dinamikájába, vagy nem volt feltétlenül szükséges a bűncselekmény kivitelezéséhez (például fantázia, rituálé kielésee, specifikus sérülések okozása). Ezen viselkedések kielemezése hozzájárul az elkövető teljes viselkedésmintázatának, bűnözői tapasztalatának és kompetenciájának megismeréséhez, amiből hasznos következtetéseket lehet levonni például esetleges korábbi bűncselekményeivel kapcsolatban.
- *Indíték elemzése*: a negyedik lépés az elkövető indítékának megállapítása. Itt különválasztják az *eredeti* indítékot és az *eszkálált* indítékot. Sok esetben például az elkövető eredeti indítéka lehetett kizárólag szexuális kielégülés vagy anyagi haszonszerzés, azonban a sértett ellenállása következtében az elkövető pánikba esett, elvesztette a kontrollt, a bűncselekmény eszkalálódott, és emberölésbe torkollott. Más esetekben viszont az emberölés része lehet az eredeti indítéknak is, amely – ahogy fentebb említésre került – lehet expresszív, illetve instrumentális. Az elkövetőnek a fizikai fájdalom okozása és az emberölés okozhat szexuális vagy egyéb jellegű kielégülést, más esetben viszont csak célt akar elérni vele, például elkerülni, hogy a sértett utólag beazonosítsa.
- *A bűncselekmény karakterizálása*: az ötödik lépésben visszatérnek a bűncselekmény teljes egészében való vizsgálatára, mivel a túlzott mértékű koncentráció egy-egy viselkedésen kontraproduktív lehet. A bűncselekmény egészének vizsgálata erőteljesebb objektivitásra ad lehetőséget.

- *Elkövetői profil:* a hatodik lépés maga az elkövetői profil megalkotása, amely tartalmazza a bűncselekmény feltételezett viselkedésdinamikai körülményeit (elkövető interakciója a sértettel, előre kiterveltség szintje, kontroll módja és mértéke, indíték stb.), majd ezt kombinálják statisztikai elemzésekkel és meglévő kutatási eredményekkel, amelyből következtetnek az elkövető demográfiai paramétereire (életkor, korábbi bűncselekmények, kapcsolat a sértettel stb.), ezáltal pedig segítenek a gyanúsított kör leszűkítésében.
- *Nyomozati tanácsadás:* specifikus nyomozati tanácsok kiadása. A bűncselekmény viselkedésdinamikája alapján milyen irányba induljon el / folytatódjon a nyomozás?
- *Összefoglalás:* az ügygel kapcsolatos tények, az ismeretlen elkövető tulajdonságainak és a nyomozati tanácsoknak az összefoglalása.

1.ábra

A profilalkotás általános folyamata

Forrás: KNABE-NICOL–ALISON–RAINBOW 2011

Fontos még kiemelni, hogy a profilalkotók tevékenysége nem mindenhol korlátozódik magára a profil megalkotására. Az Egyesült Királyságban például a hagyományos értelemben vett profilalkotás csak egy részét képezi a teljes tevékenységi körüknek. Emellett számos résztevékenységgel segítik a nyomozók munkáját, mint például kihallgatási tanácsadás, médiastratégiával kapcsolatos tanácsadás, bűncselekmények összekapcsolásával kapcsolatos tanácsadás vagy családi DNS-priorizálás. (RAINBOW 2008)

A profilalkotás egyéb módszerei

Bűncselekmények összekapcsolása

A bűncselekmények viselkedéses alapon történő összekapcsolása, vagy más néven összehasonlító ügyelemzés fontos résztevékenységnek minősül a profilalkotáson belül, mivel nagyban megkönnyíti a sorozat-bűncselekmények utáni nyomozást azzal, hogy az egyes ügyekhez tartozó bizonyítékokat kombinálni tudják. (GRUBIN–KELLY–BRUNSDON 2001) Ideális esetben ehhez megfelelő mennyiségű fizikai bizonyíték áll rendelkezésre (például DNS, ujjnyom), azonban a fizikai bizonyítékok nem mindig találhatók meg a bűncselekmények helyszínén, mivel az elkövetők – tapasztalatuk növekedésével arányosan – gyakran eltűntetik maguk után a potenciálisan inkrimináló nyomokat. (DOUGLAS–MUNN 1992; SALFATI 2008) A bűncselekmények viselkedéses összekapcsolása tulajdonképpen egy különálló kutatási terület lett a profilalkotáson belül, amelynek elméleti alapjai a *Profilalkotás elméletei, alapgazdalkmai* című alfejezetben már kitárgyalt viselkedésbeli konzisztencia és differenciálhatóság. Erre elsődlegesen azért volt szükség, mivel a különböző bűncselekménytípusoknál más és más viselkedések lehetnek konzisztensek. Az alábbiakban összegezzük a különböző bűncselekménytípusokra végzett kutatásokat.

Szexuális erőszak

A szexuális bűncselekmények abból a szempontból különböznek más bűncselekményektől, hogy az elkövető szexuális fantáziája, valamint az annak beteljesítésére való törekvés nagy hatással van arra, hogy mennyire mutat

hasonló viselkedéseket az elkövető bűncselekményről bűncselekményre. (GEE–BELOFASTOV 2014) A különböző kutatások rávilágítottak több hasonlóságra is:

- helyszín kiválasztásának módja: aki lakóépületben követi el a bűncselekményt, az nagy valószínűséggel a következő bűncselekményét is lakóépületben követi el; (SALFATI 2008)
- viktimológia: azon elkövetők, akik fiatalabb sértettet támadtak meg, nagyobb valószínűséggel legközelebb is fiatal sértettet választanak áldozatul; (HARBERS 2012)
- különböző szexuális jellegű cselekedetekben (például maszturbáció); (HARBERS 2012)
- földrajzi és időbeli távolság: ez praktikus szempontból azt jelenti, hogy minél közelebb van két bűncselekmény helyszíne és időpontja egymáshoz, annál valószínűbb, hogy egyazon elkövetőhöz tartozik. (TONKIN et al. 2011)

Gyilkosság

A sorozatgyilkosságok vizsgálata a bűncselekmények összekapcsolása szempontjából talán az egyik legnépszerűbb terület, így meglehetősen sok tanulmány készült több különböző módszerrel. A sorozatgyilkosok a következő viselkedéseikben maradnak konzisztensek:

- viktimológia: a sorozatgyilkosok leggyakrabban prostituáltakat választottak áldozatul, és általánosságban tartják magukat a választott sértett-típushoz. Amennyiben mégis eltérnek, akkor is könnyen megközelíthető, alacsony rizikófaktorú sértetteket keresnek; (QUINET 2011; SALFATI 2013)
- tervezés és forenzikus óvintézkedések (például a gyilkos fegyver helyszínre vitele, bizonyítékok tudatos eltüntetése); (SALFATI–BATEMAN 2005)
- áldozat feletti kontroll módja (például megkötözés); (SALFATI–BATEMAN 2005; GRUBIN–KELLY–BRUNSDON 2001)
- földrajzi és időbeli távolság. (TONKIN et al. 2011)

A gyilkosságok esetében érdemes említést tenni még arra is, hogy a vizsgált bűncselekmények során a kronológia milyen hatással volt a konzisztenciára. Soroichinski és Salfati (2010) vizsgálata azt mutatta ki, hogy az elkövetők módszerében a legnagyobb változás mindig az első és második gyilkosság között áll be, az azt követő bűncselekményeknél kezd inkább stabilizálódni a módszer.

Rablás

Rablások esetében a viselkedésbeli konzisztencia abból a szempontból változó, hogy személy ellen elkövetett (például utcai) rablásról van szó, vagy esetleg kereskedelmi üzlethelységben történt rablásról:

- kereskedelmi rablások esetén stabil viselkedésnek minősült például a célpont kiválasztása: ha például egy elkövető egy trafikban követ el rablást, akkor nagy a valószínűsége, hogy a következő rablást szintén egy trafikban követi el; (WOODHAMS–TOYE 2007)
- a konkrét személy ellen elkövetett rablás esetében megbízható előrejelzőnek minősült az áldozat feletti kontroll módja, így például az elkövető beszédstílusa és nyelvezete, esetleges fegyverhasználat módja és célja, valamint az utasítások minősége az elkövető részéről a sértett felé; (BURRELL–BULL–BOND 2012)
- betöréses rablás esetén szintén konzisztensnek, ezáltal pedig jó összekapcsolási szempontnak minősül a célterületre való behatolás módja; (BENNELL–CANTER 2002)
- a rablások összes formájánál megbízható előrejelző volt még a bűncselekmények közötti földrajzi távolság és az időbeli eltérés. (DAVIES et al. 2012)

Autólopás

Az autólopások esete azért is érdekes, mert jelen esetben a bűncselekmények elkövetésének módszertana általánosságban nem konzisztens az elkövetőknél, tehát a célautó kiválasztása, annak eltulajdonítása, illetve az attól való megszabadulás módja az egyes elkövetőknél bűncselekményről bűncselekményre változott. Megbízhatónak és konzisztensnek minősült azonban a földrajzi és időbeli távolság a bűncselekmények között. (DAVIES et al. 2012)

Ahogy az 1. táblázatban látható, az elkövetők konzisztenciájában – bűncselekménytípustól függetlenül – két jellemző állandó, és pedig a bűncselekmények közötti földrajzi és időbeli távolság. Ez elsődlegesen annak tudható be, hogy a bűncselekmény helyszínének és az elkövetés időpontjának kiválasztása javarészt az elkövetők kontrolljában van, azt sokkal kevésbé befolyásolhatják a szituációs változók, szemben azokkal a viselkedéses elemekkel, amelyek a bűncselekmény elkövetése közben mennek végbe.

1. táblázat

Konzisztens viselkedések bűncselekménytípusonként

Viselkedések	Szexuális erőszak	Gyilkosság	Rablás	Autólopás
<i>Szexuális cselekmények</i>	X			
<i>Sértett feletti kontroll módja</i>		X	X	
<i>Tervezés/forenzikus övintézkedések</i>		X		
<i>Viktimológia</i>	X	X		
<i>Időbeli távolság</i>	X	X	X	X
<i>Földrajzi távolság</i>	X	X	X	X

Forrás: DAVIES et al. 2012

Szoftveres megoldások

A technika fejlődésével lehetőség nyílt arra, hogy a bűncselekmények összekapcsolásához a nyomozóknak segítségükre legyenek egyes szoftverek. Illetve manapság már meghatározónak mondhatók a kifejlett és alapos bűnügyi adatbázisok is. A legismertebb szoftver az úgynevezett *Violent Crime Linkage Analysis System* (ViCLAS), amelyet eredetileg Kanadában fejlesztettek ki, (COLLINS et al. 1998) azonban mára már számtalan ország rendőrsége használja valamelyik verzióját (többek között Ausztria, Svájc, Csehország, Franciaország, Írország stb.). (BENNEL et al. 2012) A ViCLAS és a hozzá hasonló szoftverek egy központosított adatbázisból dolgoznak, amely tartalmazza az összes, nyomozati aktákból kinyert bűncselekmény viselkedéses adatait, valamint információkat az elkövetőkről és áldozataikról. A rendszerek ugyan rendkívül elterjedtek, azonban érdemes óvatossággal kezelni őket. Bennel és munkatársai (2012) úgy érveltek, hogy az ilyen jellegű rendszerek működését jelentősen befolyásolhatja egyrészt a kódolás megbízhatósága, azaz hogy a bűncselekmények különböző történéseit és aspektusait különböző szakemberek azonos módon kódolják és viszik be az adatbázisba; másrészt a kódolás érvényessége, azaz hogy a bevitt adatok valóban reflektálják azt, ami az adott bűncselekmény elkövetésekor történt.

Bűncselekmények összekapcsolása a gyakorlatban

A bűncselekmények összekapcsolásának és az összehasonlító ügyelemzésnek alapvetően két gyakorlati formája van: (SANTTILA–JUNKKILA–SANDNABBA 2005)

- reaktív esetben azt vizsgálják, hogy kettő vagy több vizsgált ügy mekkora valószínűséggel tartozik ugyanahhoz az elkövetőhöz;
- proaktív esetben egy már meglévő ügy vizsgálata közben vizsgálják azt, hogy történt-e hasonló bűncselekmény az adott területen, amely adott esetben ugyanahhoz az elkövetőhöz tartozik.

A bűncselekmények összekapcsolásának alapvető gyakorlati folyamatának lépéseit Woodhams és munkatársai (2007) fogalmazták meg:

1. Az ügygel kapcsolatos releváns adatok összegyűjtése.
2. Az esetek részleteinek átfogó tanulmányozása.
3. A kiugrónak minősülő viselkedésmintázatok azonosítása, amelyek a vizsgált bűncselekmények esetében konzisztensnek tűnnek.
4. Hasonló bűncselekmények utáni kutatás kezdeményezése az adatbázisokban.
5. Az összekapcsolni kívánt bűncselekmények összehasonlítása és elemzése. Ezt meg lehet tenni akár diagram segítségével is, tehát vizuálisan feltérképezni a két ügy közötti hasonlóságokat és különbségeket, illetve adott esetben akár statisztikai számításokkal is meg lehet állapítani két bűncselekményről, hogy milyen mértékben hasonlóak.
6. Ha a bűncselekmények között különbség fedezhető fel viselkedési aspektusokban, fel kell tenni a kérdést, hogy vajon ezek a különbségek tényleg abból fakadnak, hogy a cselekmények különböző elkövetőkhöz tartoznak, vagy pedig az elkövető ugyanaz lehet, a különbségek pedig szituációs változókból (például megzavarták) vagy az elkövető módszertani fejlődéséből eredeztethetők.
7. Végül meg kell vizsgálni, hogy a vizsgált bűncselekmények viselkedésmintázata mennyire különbözik más, hasonló típusú bűncselekményektől. Figyelembe kell venni, hogy egy-egy viselkedésmintázat az összekapcsolni kívánt kettő vagy több bűncselekmény esetén mennyire gyakran fordul elő más bűncselekményeknél, amely nincs a vizsgált esetekhez kapcsolva. A döntéshozatalnál

nagy volumenű rendőrségi adatbázisokat szükséges használni az alapérték kalkulációjához (például az összes regisztrált nemi erőszak hány százalékában csókolja meg az elkövető az áldozatot).

Földrajzi profilalkotás

A földrajzi profilalkotás egy olyan, nyomozást kiegészítő technika, amely egy elkövető „telephelyét” igyekszik bejósolni az általa elkövetett bűncselekmények helye, az ügygel és az elkövetővel kapcsolatos földrajzi és egyéb információk, valamint az elkövetők térbeli mozgásával kapcsolatos elméletek és empirikus kutatások alapján. (ROSSMO 1999) A „telephely” kifejezést azért is használják, mert az elkövető kiindulási pontja nem feltétlenül a lakhelye: lehet az a munkahelye, egy barátjának a lakhelye vagy más egyéb, az elkövető számára fontos hely, ahonnan elindítja a bűncselekményeit. A földrajzi profilalkotás folyamata – hasonlóan a hagyományos értelemben vett profilalkotás folyamatához – nem az elkövető kilétét mutatja meg, nem fog pontos címet és házszámot adni, sokkal inkább egy leszűkített területet, ahova érdemes fókuszálni az erőforrásokat. Miért is lehet ez jó? A nyomozók így a leszűkített területre koncentrálhatják a megfigyeléseiket és kereséseiket, koncentráltabban kereshetnek potenciális gyanúsítottakat az adatbázisokban, tehát lényegében erőforrásokat és időt takaríthatnak meg. (HARRIES 1999)

A földrajzi profilalkotás elméleti alapjai némileg eltérnek a hagyományos értelemben vett profilalkotástól, és egyébiránt nem is teljesen a pszichológiában, hanem a környezeti kriminológiában keresendők. Négy alapfeltevésből áll:

- *rutintevékenységi elmélet (routine activity theory)*: mind az elkövetők, mind a sértettek elsődlegesen a mindennapi, rutintevékenységeiken keresztül kerülnek bűncselekménnyel kapcsolatos szituációkba; (COHEN–FELSON 1979)
- *bűnözési mintázatok elmélete (crime pattern theory)*: a bűncselekmények térbeli és időbeli mintázatai nem véletlenszerűek; (BRANTINGHAM–BRANTINGHAM 1984)
- *racionalis döntéselmélet és a legkisebb erőfeszítés elve (rational choice theory, principle of least effort)*: egy személy több alternatív cselekvési lehetőség esetén azt választja, amely a legkisebb erőbefektetést igényli; (CLARKE–CORNISH 2013; ZIPF 1949)

- *távolsági bomlás (distance decay)*: egy elkövető által elkövetett bűncselekmények gyakorisága az általa megtett távolsággal arányosan csökken. (RENGERT–PIQUERO–JONES 1999)

Többek között ezeken az elméleteken alapulva számos olyan empirikus kutatás is készült, amely az elkövetők térbeli mozgását elemezte. Ezen tanulmányok egy vonulata arra fókuszált, hogy különböző bűncselekménytípusoknál mekkora távolságot tesznek meg általában a bűnelkövetők a bűncselekmény helyszínére. Warren, Reboussin és Hazelwood kutatása (1995) például kimutatta, hogy a sorozat szexuális erőszak-tevők általában maximum 3,2 kilométert tesznek meg a bűncselekmény helyszínére. Ezenfelül Hewitt, Beauregard és Davies (2012) felfedezte, hogy a szexuális motivációjú bűncselekményeknél az átlag távolság jelentősen kisebb, mint az anyagi haszonszerzésre irányuló bűncselekmények esetén. Sorozatgyilkosságok esetén az elkövetők általánosságban nem tesznek meg nagy távolságot magára a bűncselekmény helyszínére (0,32–0,8 kilométer), azonban a holttesttől való megszabadulás érdekében már jelentősen többet utaznak. (GODWIN–CANTER 1997) Más kutatások arra fókuszáltak, hogy feltárják, milyen pszichológiai, társadalmi és környezeti faktorok befolyásolják a megtett távolságot. Bernasco (2010), valamint Levine és Lee (2013) kutatásai például kimutatták, hogy az elkövetők által megtett távolság függ az elkövető életkorától és nemétől, a bűncselekmény típusától, büntárs meglétéről vagy éppen az adott terület sajátosságaitól (például tömegközlekedési hálózat, populáció). Santtila, Laukkanen, Zappalà és Bosco (2008) továbbá azt fedezte fel, hogy a távolságot specifikus, bűncselekmény közben végrehajtott viselkedések is befolyásolják, mint például a sérülésokozás módja, a holttesttől való megszabadulás módja (emberölés esetén), vagy például az is, hogy az elkövető használt-e lőfegyvert.

A földrajzi profilalkotás megkönnyítésére manapság több szoftver is rendelkezésre áll, (Rigel; [ROSSMO 1999] Dragnet; [CANTER 2003] és CrimeStat IV [LEVINE–LEE 2013]) amelyek különböző matematikai modellek/algoritmusok alapján igyekeznek bejósolni az elkövető feltételezhető telephelyét. Azonban fontos megemlíteni, hogy ezen szoftverek megbízhatósági mutatói még meglehetősen feltáratlanok. Egy Paulsen (2006) által készített kutatás – amelyben az imént említett három szoftvert hasonlította össze pontosságukban – arra az eredményre jutott, hogy a programok nem adtak pontosabb előrejelzést, mint a kontrollként használt szakemberek, akiknek ugyanazt az előrejelzési feladatot adták. Természetesen az eltelt idő óta ezen

szoftverek is meglehetősen nagy fejlődésen mentek át, azonban újabb kutatásokra van szükség ahhoz, hogy kijelenthessük, a földrajzi profilalkotásra használt eszközök megbízhatóan működnek.

Természetesen, ahogy a bűnügyi profilalkotás, úgy a földrajzi profilalkotás sem alkalmas a hagyományos nyomozati munka kiváltására. Ettől függetlenül remek kiegészítőként szolgálhat a nyomozások földrajzi fókuszpontjának meghatározására, ami hatékonyabb és gyorsabb munkát eredményezhet.

A profilalkotás jövője

Ugyan az elmúlt két évtizedben a profilalkotás rendkívüli fejlődésen ment keresztül, és a korai problémák jelentős részét sikerült kiküszöbölni, azonban további fejlesztésekre még mindig szükség van. Az egyik jelentős akadály, hogy a különböző gyakorlati megközelítések továbbra sem mondhatók egységesnek. Természetesen nem várható el, hogy minden országban pontosan ugyanolyan módszereket alkalmazzanak, egyrészt mivel az egyes országok között jelentős különbségek lehetnek a jogi szabályozásban, másrészt mivel eltérőek lehetnek a szakmai igények. Ebből kifolyólag az a struktúra, amely az egyik országban működik, elképzelhető, hogy egy másik országban nem fog. Az alkalmazott módszereknél azonban sokkal fontosabb szem előtt tartani azt, hogy a profilalkotás kizárólag akkor működhet megbízhatóan, ha szabályozott, ellenőrizhető keretek között történik, a tudományosság követelményeit maximálisan betartva. Ez utóbbi érvből következik az is, hogy amennyiben egy adott ország működőképes, szervezett profilalkotási rendszert akar működtetni, úgy a szisztematikus tudományos kutatások megléte elengedhetetlen. Természetesen a meglévő nemzetközi kutatásokat az egyes országokból fel lehet és fel is kell használni, azonban országonként a bűnelkövetői kultúra és ezáltal a viselkedésmintázatok jelentős eltéréseket mutathatnak, így elengedhetetlenek a helyi kutatások. Annak érdekében pedig, hogy ez olajozottan működhessen, kiemelten fontos a rendészeti szakemberek és az akadémikusok, kutatók együttműködése.

A szakmai fejlődésre további lehetőségeket biztosít a gépi tanulasos módszerek alkalmazása, amely az informatikából, azon belül is a mesterséges intelligenciából kifejlődött elemző eljárások halmazát jelenti. (MITCHELL 1997) A gépi tanulás során az alkalmazott algoritmusok képesek tanulni a rendelkezésre álló adatokból, ebből kifolyólag pedig lépésenként javítani saját

teljesítőkéességüket explicit utasítások nélkül. A tanulási szakasz után a finomhangolt algoritmus képes lesz pontos előrejelzéseket nyújtani olyan adatokra is, amelyek még számára ismeretlenek. A tanuló algoritmusok képesek olyan mintázatok automatikus felismerésére az adatokban, amelyek az emberek számára láthatatlanok. Ez a profilalkotás szempontjából két okból is előnyös lehet: egyrészt nem szükséges előre, pszichológiai elméleti alapon meghatározni azt, hogy mely változók kerüljenek majd az előrejelző modellbe, és másrészt tematikák kialakítása sem szükséges, a viselkedésmintázatok automatikus felismerésével feltételezhetően megkerülhető a korábban említett probléma a szituációs befolyással, mivel az algoritmus súlyozni fogja az egyes viselkedések fontosságát. A gépi tanulási eljárások napjainkban számos ipari és tudományterületet alakítanak át (például önzvezető autók; [BOJARSKI et al. 2016] automatikus tumordiagnosztika [WANG et al. 2016]). A rendészettudomány területén sem teljesen új keletű a gépi tanulás alkalmazása. Wang, Rudin, Wagner és Sevieri (2013) gépi tanulási eljárással létrehozott modellje például bűncselekmény-sorozatok automatikus felismerését teszi lehetővé. Kang és Kang (2017) szintén tanuló algoritmustal működtetett modellje pedig demográfiai, meteorológiai és bűnügyi statisztikai adatok alapján képes bejósolni különböző bűncselekmények elkövetésének valószínűségét. Tekintettel arra, hogy a profilalkotás is egy előrejelzési probléma, így elképzelhető, hogy ezen a területen is áttörést hozhat a módszer alkalmazása. Fontos azonban, hogy a gépi tanulás alkalmazásának kialakítása gyakorlati szakemberekkel együttműködésben történjen; a tanuló algoritmusok csak az eszközt biztosítják a jó teljesítményhez, a megfelelő kérdések feltevéséhez az emberi komponens elengedhetetlen. Hasonlóan más ipari és tudományterületekhez, ezek az eszközök akkor nyújthatják a legmegbízhatóbb és leghasznosabb segítséget, ha döntéstámogatói szerepkörben alkalmazzuk őket, amely nem egy az egyben lecseréli, hanem kiegészíti az adott szakember munkáját.

Összegzés

A bűnügyi profilalkotás egy olyan nyomozást kiegészítő, társadalomtudományi alapú tevékenység, amely során a bűnelkövetők viselkedéséből következtetések vonhatók le a demográfiai és pszichológiai háttérükről. Gyakorlati megközelítéseit tekintve három, némileg elkülönülő módszer létezett: a „bűnügyi nyomozati” és a „klinikai” megközelítések elsődlegesen a profilalkotó egyéni

tapasztalatára helyezik a hangsúlyt, ezáltal pedig néhol túl szubjektívek és nehezen ellenőrizhetők. Előnyük viszont, hogy az adott szakember által biztosított tapasztalat és rugalmasság nagyon hasznos lehet speciális, egyedi esetekben. Ezzel szemben a „statisztikai” megközelítés kevésbé rugalmas és nehezebben alkalmazható egyedi esetekre, viszont előnye, hogy megbízható és tudományosan alátámasztható előrejelzéseket biztosít. Napjainkban több ország már a különböző módszerek egyedi kombinációját alkalmazza, azaz lényegében vegyíti a szakemberek egyedi tudását az empirikus kutatások eredményeivel. Ez remek aranyközépútnak bizonyulhat az egységes módszertan kialakulása felé, azonban hatásvizsgálat erről a megközelítésről sincs még. A gyakorlat szempontjából tehát igen fontos lenne, hogy több vizsgálat szülessen arra vonatkozólag, hogy a különböző, gyakorlatban alkalmazott módszerek milyen eredményességgel szolgálnak.

A gyakorlatban alkalmazott módszerek nagymértékben támaszkodnak empirikus kutatási eredményekre, hol specifikusan az elkövetői kör leszűkítésében, hol pedig nyomozások fókuszpontjának meghatározása érdekében. Az elmúlt évtizedek során számtalan tanulmány készült annak érdekében, hogy a bűnügyi profilalkotást tudományosan megalapozott, megbízható és érvényes területté emelje. Az is tisztán látható az összefoglalt tanulmányokból, hogy a tisztán konzisztencia- és homológia-elméletre épülő kutatások ugyan alkalmasak elkövetői viselkedésmintázatok csoportosítására, azonban nem veszik figyelembe a különböző szituációs hatásokat. Ez pedig torzítja az eredményeket, így a modellekből levonható következtetések, valamint prediktív képességeik gyakran korlátozottak. Ebből kifolyólag a későbbi kutatásoknak mindenképpen új megközelítéseket érdemes alkalmazniuk, mivel a szekvenciális modellek, vagy éppen a gépi tanulós módszerek sokkal biztatóbb eredményekkel szolgálhatnak.

A profilalkotásnak – az elkövetői kör leszűkítésén kívül – vannak részágazatai is, mint például a bűncselekmények viselkedéses alapú összekapcsolása, valamint a földrajzi profilalkotás. Előbbi elsődlegesen a konzisztenciaelméletre támaszkodik, utóbbi pedig a környezeti kriminológiában gyökerező elméletekre. Mindkét tevékenység különálló kutatási területet képez, és napjainkban már szoftveres támogatást is élvez, amelynek megbízhatóságáról és pontosságáról azonban jelen könyvfejezet írásakor még korlátozott ismeretekkel rendelkezünk.

Felhasznált irodalom

- ALISON, L. – ALASDAIR, G. – ALISON, E. (2013): Guidelines for profilers. In ALISON, L. ed.: *Forensic Psychologists Casebook: Psychological Profiling and Criminal Investigation*. London, Willan. 235–277.
- ALISON, L. – BENNELL, C. – MOKROS, A. – ORMEROD, D. (2002): The personality paradox in offender profiling: A theoretical review of the processes involved in deriving background characteristics from crime scene actions. *Psychology, Public Policy, and Law*, Vol. 8, No. 1. 115–135. DOI: <https://doi.org/10.1037/1076-8971.8.1.115>
- ALISON, L. – GOODWILL, A. – ALMOND, L. – HEUVEL, C. – WINTER, J. (2010): Pragmatic solutions to offender profiling and behavioural investigative advice. *Legal and Criminological Psychology*, Vol. 15, No. 1. 115–132. DOI: <https://doi.org/10.1348/135532509X463347>
- ALISON, L. J. – EYRE, M. (2009): *Killer in the shadows: The monstrous crimes of Robert Napper*. s. l. Pennant Books.
- ALMOND, L. – CANTER, D. – SALFATI, C. G. (2006): Youths who sexually harm: A multivariate model of characteristics. *Journal of Sexual Aggression*, Vol. 12, No. 2. 97–114. DOI: <https://doi.org/10.1080/13552600600823605>
- BEAUREGARD, E. – PROULX, J. – ROSSMO, K. – LECLERC, B. – ALLAIRE, J.-F. (2007): Script Analysis of the Hunting Process of Serial Sex Offenders. *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 34, No. 8. 1069–1084. DOI: <https://doi.org/10.1177/0093854807300851>
- BEM D. J. – ALLEN A. (1974): On predicting some of the people some of the time: The search for cross-situational consistencies in behavior. *PsychologR*, Vol. 81, No. 6. 506–520. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0037130>
- BENNELL, C. – CANTER, D. V. (2002): Linking commercial burglaries by modus operandi: tests using regression and ROC analysis. *Science & Justice*, Vol. 42, No. 3. 153–164. DOI: [https://doi.org/10.1016/S1355-0306\(02\)71820-0](https://doi.org/10.1016/S1355-0306(02)71820-0)
- BENNELL, C. – SNOOK, B. – MACDONALD, S. – HOUSE, J. C. – TAYLOR, P. J. (2012): Computerized Crime Linkage Systems: A Critical Review and Research Agenda. *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 39, No. 5. 620–634. DOI: <https://doi.org/10.1177/0093854811435210>
- BERNASCO, W. (2010): A sentimental journey to crime: Effects of residential history on crime location choice. *Criminology*, Vol. 48, No. 2. 389–416.

- BOJARSKI, M. – DEL TESTA, D. – DWORAKOWSKI, D. – FIRNER, B. – FLEPP, B. – GOYAL, P. – JACKEL, L. D. – MONFORT, M. – MULLER, M. – ZHANG, J. – ZHANG, X. – ZHAO, J. – ZIEBA, K. (2016): *End to end learning for self-driving cars*. New York, Cornell University. <https://arxiv.org/pdf/1604.07316.pdf>
- BRANTINGHAM, P. J. – BRANTINGHAM, P. L. (1984): *Patterns in crime*. New York, Macmillan.
- BRUSSEL, J. A. (1968): *Casebook of a crime psychiatrist*. New York, Bernard Geis Associates.
- BURRELL A. – BULL, R. – BOND, J. (2012): Linking Personal Robbery Offences Using Offender Behaviour. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, Vol. 9, No. 3. 201–222. DOI: <https://doi.org/10.1002/jip.1365>
- CANTER, D. (1995): Psychology of offender profiling. In BULL, R. – CARSON, D. eds.: *Handbook of psychology in legal contexts*. Chichester, John Wiley and Sons. 343–355.
- CANTER, D. (2000): *Criminal shadows: The inner narratives of evil*. Irving, Authorlink.
- CANTER, D. (2003): *Dragnet: A geographical prioritisation package*. Liverpool, Center for Investigative Psychology, Department of Psychology, The University of Liverpool. Elérhető: www.i-psy.com/publications/publications_dragnet.php (A letöltés dátuma: 2018. 06. 12.)
- CANTER, D. – FRITZON, K. (1998): Differentiating arsonists: A model of firesetting actions and characteristics. *Legal and Criminological Psychology*, Vol. 3, No. 1. 73–96. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.2044-8333.1998.tb00352.x>
- CANTER, D. – HERITAGE, R. A. (1990): Multivariate model of sexual offence behaviour: Developments in ‘offender profilin’. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, Vol. 1, No. 2. 185–212. DOI: <https://doi.org/10.1080/09585189008408469>
- CANTER, D. V. – ALISON, L. J. – ALISON, E. – WENTINK, N. (2004): The Organized/Disorganized Typology of Serial Murder: Myth or Model? *Psychology, Public Policy, and Law*, Vol. 10, No. 3. 293–320. DOI: <https://doi.org/10.1037/1076-8971.10.3.293>
- CANTER, D. V. – YOUNGS, D. (2009): Investigative psychology: Offender profiling and the analysis of criminal action. Chichester, John Wiley & Sons.
- CHAN, H. C. O. – FREI, A. M. – MYERS, W. C. (2013): Female sexual homicide offenders: An analysis of the offender racial profiles in offending process. *Forensic Science International*, Vol. 233, No. 1–3. 265–272.
- CORNISH, D. B. – CLARKE, R. V. (2008): The rational choice perspective. In WORTLEY, R. – MAZEROLLE, L. eds.: *Environmental criminology and crime analysis*. Portland, Willan Publishing. 21–44.

- COHEN, L. E. – FELSON, M. (1979): Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. *American Sociological Review*, Vol. 44, No. 4. 588–608. DOI: <https://doi.org/10.2307/2094589>
- COLLINS, P. I. – JOHNSON, G. F. – CHOY, A. – DAVIDSON, K. T. – MACKAY, R. E. (1998): Advances in violent crime analysis and law enforcement: The Canadian violent crime linkage analysis system. *Journal of Government Information*, Vol. 25, No. 3. 277–284.
- COPSON, G. (1995): *Coals to Newcastle? Part 1: A Study of Offender Profiling*. London, Home Office.
- COPSON, G. – BADCOCK, R. – BOON, J. – BRITTON, P. (1997): Editorial: Articulating a systematic approach to clinical crime profiling. *Criminal Behaviour and Mental Health*, Vol. 7, No. 1. 13–17. DOI: <https://doi.org/10.1002/cbm.142>
- CORNISH, D. B. – CLARKE, R. V. G. (1986): *The reasoning criminal: rational choice perspectives on offending*. Berlin, Springer-Verlag.
- DAVIES, K. – TONKIN, M. – BULL, R. – BOND, J. W. (2012): The course of case linkage never did run smooth: A new investigation to tackle the behavioural changes in serial car theft. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, Vol. 9, No. 3. 274–295.
- DOUGLAS, J. – BURGESS, A. W. – BURGESS, A. G. – RESSLER, R. K. (2013): *Crime classification manual: A standard system for investigating and classifying violent crime*. Chichester, John Wiley & Sons.
- DOUGLAS, J. E. – MUNN, C. (1992): Violent crime scene analysis: Modus operandi, signature, and staging. *FBI L Enforcement Bull*, Vol. 61, No. 1. 1–10.
- DOUGLAS, J. E. – RESSLER, R. K. – BURGESS, A. W. – HARTMAN, C. R. (1986): Criminal profiling from crime scene analysis. *Behavioral Sciences & the Law*, Vol. 4, No. 4. 401–421. DOI: <https://doi.org/10.1002/bsl.2370040405>
- FLYNN, S. – ABEL, K. M. – WHILE, D. – MEHTA, H. – SHAW, J. (2011): Mental illness, gender and homicide: A population-based descriptive study. *Psychiatry Research*, Vol. 185, No. 3. 368–375.
- GARB, H. N. – BOYLE, P. A. (2003): *Understanding why some clinicians use pseudoscientific methods: Findings from research on clinical judgment. Science and pseudoscience in clinical psychology*. New York, Guilford Press.
- GEE, D. – BELOFASTOV, A. (2014): Sex Crime Linkage: Sexual Fantasy and Offense Plasticity. In WOODHAMS, J. – BENNELL, C. eds.: *Crime Linkage: Theory, Research, and Practice*. Boca Raton, CRC Press.
- GODWIN, M. – CANTER, D. (1997): Encounter and death: The spatial behavior of US serial killers. *Policing*, Vol. 20, No. 1. 24–38.

- GOODWILL, A. M. – LEHMANN, R. J. B. – BEAUREGARD, E. – ANDREI, A. (2016): An action phase approach to offender profiling. *Legal and Criminological Psychology*, Vol. 21, No. 2. 229–250. DOI: <https://doi.org/10.1111/lcrp.12069>
- GOODWILL, A. M. – STEPHENS, S. – OZIEL, S. – SHARMA, S. – ALLEN, J. C. – BOWES, N. – LEHMANN, R. (2013): Advancement of Criminal Profiling Methods in Faceted Multidimensional Analysis. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, Vol. 10, No. 1. 71–95. DOI: <https://doi.org/10.1002/jip.1388>
- GREENALL, P. V. – WEST, A. G. (2007): A study of stranger rapists from the English high security hospitals. *Journal of Sexual Aggression*, Vol. 13, No. 2. 151–167. DOI: <https://doi.org/10.1080/13552600701661540>
- GRUBIN, D. – KELLY, P. – BRUNSDON, C. (2001): Linking serious sexual assaults through behaviour. *Home Office Research*, No. 215.
- HÄKKÄNEN, H. – LAAJASALO, T. (2006): Homicide Crime Scene Behaviors in a Finnish Sample of Mentally Ill Offenders. *Homicide Studies*, Vol. 10, No. 1. 33–54. DOI: <https://doi.org/10.1177/1088767905283544>
- HÄKKÄNEN, H. – PUOLAKKA, P. – SANTTILA, P. (2004): Crime scene actions and offender characteristics in arsons. *Legal and Criminological Psychology*, Vol. 9, No. 2. 197–214. DOI: <https://doi.org/10.1348/1355325041719392>
- HARBERS, E. (2012): Deslauriers-Varin N, Beauregard E, van der Kemp J J. Testing the behavioural and environmental consistency of serial sex offenders: A signature approach. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, Vol. 9, No. 3. 259–273.
- HARRIES, K. D. (1999): *Mapping crime: Principle and practice*. Washington, D. C., US Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice, Crime Mapping Research Center.
- HAZELWOOD, R. R. – WARREN, J. I. (2003): Linkage analysis: Modus operandi, ritual, and signature in serial sexual crime. *Aggression and Violent Behavior*, Vol. 8, No. 6. 587–598. DOI: [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(02\)00106-4](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(02)00106-4)
- HEWITT, A. – BEAUREGARD, E. – DAVIES, G. (2012): “Catch and release” Predicting encounter and victim release location choice in serial rape events. *Policing*, Vol. 35, No. 4. 835–856.
- HOMANT, R. J. – KENNEDY, D. B. (1998): Psychological Aspects of Crime Scene Profiling: Validity Research. *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 25, No. 3. 319–343. DOI: <https://doi.org/10.1177/0093854898025003003>
- KANG, H-W. – KANG, H-B. (2017): Prediction of crime occurrence from multi-modal data using deep learning. *Plos One*, Vol. 12, No. 4. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0176244>

- KEPPEL, R. (1995): Signature Murders: A Report of Several Related Cases. *Journal of Forensic Sciences*, Vol. 40, No. 4. 670–674.
- KNABE-NICOL, S. – ALISON, L. – RAINBOW, L. (2011): The cognitive expertise of behavioural investigative advisers in the UK and Germany. In ALISON L. – RAINBOW L. eds.: *Professionalizing Offender Profiling: Forensic and Investigative Psychology in Practice*. Oxon, Routledge. 72–125.
- LECLERC, B. – PROULX, J. – BEAUREGARD, E. (2009): Examining the modus operandi of sexual offenders against children and its practical implications. *Aggress and Violent Behavior*, Vol. 14, No. 1. 5–12. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.avb.2008.08.001>
- LEVINE, N. – LEE, P. (2013): Journey-to-crime by gender and age group in Manchester, England. In LEITNER, M. ed.: *Crime modeling and mapping using geospatial technologies*. Dordrecht, Springer. 145–178.
- LIEBERT, J. A. (1985): Contributions of Psychiatric Consultation in the Investigation of Serial Murder. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, Vol. 29, No. 3. 187–200. DOI: <https://doi.org/10.1177/0306624x8502900303>
- MARKSON, L. – WOODHAMS, J. – BOND, J. W. (2010): Linking serial residential burglary: comparing the utility of modus operandi behaviours, geographical proximity, and temporal proximity. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, Vol. 7, No. 2. 91–107. DOI: <https://doi.org/10.1002/jip.120>
- MEEHAN, J. – FLYNN, S. – HUNT, I. M. – ROBINSON, J. – BICKLEY, H. – PARSONS, R. – SHAW, J. – AMOS, T. – KAPUR, N. – APPLEBY, L. (2006): Perpetrators of homicide with schizophrenia: a national clinical survey in England and Wales. *Psychiatric Services*, Vol. 57, No. 11. 1648–1651.
- MISCHEL, W. (1968): *Personality and assessment*. Chichester, Wiley.
- MISCHEL, W. – PEAKE, P. K. (1982): Beyond déjà vu in the search for cross-situational consistency. *PsychologR*, Vol. 89, No. 6. 730–755. DOI: <https://doi.org/10.1037/0033-295X.89.6.730>
- MISCHEL, W. – SHODA, Y. (1999): Integrating dispositions and processing dynamics within a unified theory of personality: The cognitive–affective personality system. In PERVIN, L. A. – JOHN, O. P. eds.: *Handbook of personality: Theory and research*. Second edition. New York, Guilford Press. 197–218.
- MITCHELL, T. M. (1997): *Machine learning*. Burr Ridge, McGraw Hill.
- MOKROS, A. – ALISON, L. J. (2002): Is offender profiling possible? Testing the predicted homology of crime scene actions and background characteristics in a sample of rapists. *Legal and Criminological Psychology*, Vol. 7, No. 1. 25–43. DOI: <https://doi.org/10.1348/135532502168360>

- MULLER, D. A. (2000): Criminal Profiling: Real Science or Just Wishful Thinking? *Homicide Studies*, Vol. 4, No. 3. 234–264. DOI: <https://doi.org/10.1177/1088767900004003003>
- NAGY E. – ELEKESNÉ L. Z. (2004): A specifikus elkövetői profilalkotás elmélete és gyakorlata. *Belügyi Szemle*, 29. évf. 2. sz. 306–344.
- PAULSEN, D. J. (2006): Connecting the dots: assessing the accuracy of geographic profiling software. *Policing*, Vol. 29, No. 2. 306–334.
- POLASCHEK, D. L. L. – HUDSON, S. M. – WARD, T. – SIEGERT, R. J. (2001): Rapists' Offense Processes: A Preliminary Descriptive Model. *Journal of Interpersonal Violence*, Vol. 16. No. 6. 523–544. DOI: <https://doi.org/10.1177/088626001016006003>
- POYTHRESS, N. – OTTO, R. K. – DARKES, J. – STARR, L. (1993): APA's expert panel in the congressional review of the USS Iowa incident. *American Psychologist*, Vol. 48, No. 1. 8–15.
- QUINET, K. (2011): Prostitutes as victims of serial homicide: Trends and case characteristics, 1970–2009. *Homicide Studies*, Vol. 15, No. 1. 74–100.
- RAINBOW, L. (2008): Taming the Beast: The UK Approach to the Management of Behavioral Investigative Advice. *Journal of Police and Criminal Psychology*, Vol. 23, No. 2. 90–97. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11896-008-9024-9>
- RAINBOW, L. – GREGORY, A. (2009): Behavioural investigative advice: A contemporary view. *The Journal of Homicide and Major Incident Investigation*, Vol. 5, No. 1. 71–82.
- RENGERT, G. F. – PIQUERO, A. R. – JONES, P. R. (1999): Distance Decay Re-examined. *Criminology*, Vol. 37, No. 2. 427–446. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1999.tb00492.x>
- RESSLER, R. – BURGESS, A. (1985): Crime scene and profile characteristics of organized and disorganized murders. *FBI L Enforcement Bulletin*, Vol. 54, No. 8. 18–25.
- RESSLER, R. K. – BURGESS, A. W. – DOUGLAS J. E. (1988): *Sexual Homicide: Patterns and Motives*. New York, Lexington Books.
- ROSSMO, D. K. (1999): *Geographic profiling*. Boca Raton, CRC press.
- SAFARIK, M. E. – JARVIS, J. P. (2005): Examining Attributes of Homicides: Toward Quantifying Qualitative Values of Injury Severity. *Homicide Studies*, Vol. 9, No. 3. 183–203. DOI: <https://doi.org/10.1177/1088767905277144>
- SALFATI, C. G. (2013): Linkage analysis of serial murder cases involving prostitute victims. In HELFGOTT, J. B. ed.: *Criminal Psychology*. Westport, Praeger.
- SALFATI, C. (2008): Offender profiling: Psychological and methodological issues of testing for behavioral consistency. *Issues Forensic Psychology*, Vol. 8. 68–81.

- SALFATI, C. G. – BATEMAN, A. L. (2005): Serial homicide: an investigation of behavioural consistency. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, Vol. 2, No. 2. 121–144. DOI: <https://doi.org/10.1002/jip.27>
- SANTILA, P. – JUNKKILA, J. – SANDNABBA, N. K. (2005): Behavioural linking of stranger rapes. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, Vol. 2, No. 2. 87–103. DOI: <https://doi.org/10.1002/jip.26>
- SANTILA, P. – LAUKKANEN, M. – ZAPPALÀ, A. – BOSCO, D. (2008): Distance travelled and offence characteristics in homicide, rape, and robbery against business. *Legal and Criminological Psychology*, Vol. 13, No. 2. 345–356. DOI: <https://doi.org/10.1348/135532507X238673>
- SANTILA, P. – RITVANEN, A. – MOKROS, A. (2004): Predicting Burglar Characteristics from Crime Scene Behaviour. *International Journal of Police Science & Management*, Vol. 6, No. 3. 136–154. DOI: <https://doi.org/10.1350/ijps.6.3.136.39127>
- SCHIFFMAN, S. S. – SCHIFFMAN, S. B. – SUSAN, S. – SCHIFFMAN, R. – REYNOLDS, M. L. – YOUNG, F. W. (1981): *Introduction to multidimensional scaling: Theory, methods, and applications*. Emerald Group Publishing.
- SOROCHINSKI, M. – SALFATI, C. G. (2010): The consistency of inconsistency in serial homicide: patterns of behavioural change across series. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, Vol. 7, No. 2. 109–136. DOI: <https://doi.org/10.1002/jip.118>
- TETEN, H. (1995): Offender profiling. In BAILEY, W. G. ed.: *The Encyclopedia of Police Science*. New York, Garland Publishing.
- TONKIN, M. – WOODHAMS, J. – BULL, R. – BOND, J. W. – PALMER, E. J. (2011): Linking different types of crime using geographical and temporal proximity. *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 38, No. 11. 1069–1088.
- TROJAN, C. – SALFATI, C. G. (2011): Linking Criminal History to Crime Scene Behavior in Single-Victim and Serial Homicide: Implications for Offender Profiling Research. *Homicide Studies*, Vol. 15, No. 1. 3–31. DOI: <https://doi.org/10.1177/1088767910397281>
- TURVEY, B. E. (1999): *Criminal profiling: An introduction to behavioral evidence analysis*. Cambridge, Academic Press.
- TURVEY, B. E. (2011): *Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis*. Cambridge, Academic Press.
- ULLMAN, S. E. (2007): A 10-Year Update of “Review and Critique of Empirical Studies of Rape Avoidance”. *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 34, No. 3. 411–429. DOI: <https://doi.org/10.1177/0093854806297117>

- WANG, D. – KHOSLA, A. – GARGEYA, R. – IRSHAD, H. – BECK, A. H. (2016): *Deep learning for identifying metastatic breast cancer*. New York, Cornell University. <https://arxiv.org/pdf/1606.05718.pdf>
- WANG, T. – RUDIN, C. – WAGNER, D. – SEVIERI, R. (2013): Detecting patterns of crime with series finder. In *Proceedings of the 17th AAAI Conference on Late-Breaking Developments in the Field of Artificial Intelligence*. Palo Alto, AAAI Press. 140–142.
- WARD, T. – HUDSON, S. M. – KEENAN, T. (1998): A Self-Regulation Model of the Sexual Offense Process. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, Vol. 10, No. 2. 141–157. DOI: <https://doi.org/10.1023/a:1022071516644>
- WARREN, J. – REBOUSSIN, R. – HAZELWOOD, R. (1995): *Geographic and Temporal Sequencing of Serial Rape: Final Report Submitted to the National Institute of Justice*. Washington, D. C., Federal Bureau of Investigation US Department of Justice.
- WILSON, P. – SOOTHILL, K. (1996): Psychological Profiling: Red, Green or Amber? *The Police Journal*, Vol. 69, No. 1. 12–20. DOI: <https://doi.org/10.1177/0032258x9606900103>
- WOODHAMS, J. – BULL, R. – HOLLIN, C. R. (2007): Case linkage: Identifying crimes committed by the same offender. In KOCSIS, R. N. ed.: *Criminal profiling: International theory, research, and practice*. Totowa, Humana Press. 117–133.
- WOODHAMS, J. – LABUSCHAGNE, G. (2012): A test of case linkage principles with solved and unsolved serial rapes. *Journal of Police and Criminal Psychology*, Vol. 27, No. 1. 85–98.
- WOODHAMS, J. – TOYE, K. (2007): An empirical test of the assumptions of case linkage and offender profiling with serial commercial robberies. *Psychology, Public Policy, and Law*, Vol. 13, No. 1. 59–85. DOI: <https://doi.org/10.1037/1076-8971.13.1.59>
- WOODWORTH, M. – PORTER, S. (2000): Historical foundations and current applications of criminal profiling in violent crime investigations. *Expert Evidence*, Vol. 7, No. 4. 241–264.
- ZIPF, G. (1949): *Human behaviour and the principle of least-effort*. Reading, Addison-Wesley.